NINA VAN DEN BROEK

Zo onafhankelijk als een zeehond

Het leven van
LENIE 'T HART

2019 Prometheus Amsterdam

Woord vooraf

Op een late novemberdag in 2018 reed ik in dichte mist naar Termunten, op weg naar mijn eerste afspraak met Lenie. In de vaagheid van de wereld dreigde ik elke oriëntatie kwijt te raken. Zelfs de tomtom leek het spoor bijster. Of was het mijn spanning voor het eerste interview, waardoor de stem van het apparaat me alleen maar hopelozer de mist in stuurde? Op goed geluk nam ik een afslag en gaf me over aan de weg die door Tjuchem, Schaapbulten en Kopaf leidt – mij volstrekt onbekende gehuchten. Na deze kleine tekens van leven werd het landschap weer onbestemd; een film waarvan het beeld op grijs was gesprongen.

Er was een parallel tussen deze vage wereld en die van Lenie 't Hart. In de afgelopen jaren ontstond er rondom haar een mistig, misschien zelfs wel schimmig verhaal. Hoe kan, zo vroeg ik me af, iemand zo geliefd zijn en tegelijkertijd zo verguisd en versmaad worden? 't Hart zette in de jaren zeventig van de twintigste eeuw de milieuproblematiek hoog op de politieke agenda en bracht generaties kinderen het besef bij zorg te dragen voor de natuur en de dieren. Met haar ontwapende no-nonsenseaanpak stapte ze binnen bij de rijken der aarde en vroeg wereldwijd aandacht voor de zorg voor dier én mens. Met tastbare resultaten. Maar terwijl ze op verre continenten werk maakte van haar ideaal, keerden conformistische krach-

ten in Nederland zich tegen haar. Het spel werd ongemeen hard gespeeld; achter haar rug werd gesproken van een 'seniele vrouw' die van het padje af was. Toen in 2017 naar buiten kwam dat haar toenmalige echtgenoot in het verleden veroordeeld was vanwege kindermisbruik, bereikte haar imago in de Nederlandse pers een pijnlijk dieptepunt.

Veel te laat arriveerde ik bij het huisje achter de dijk. Lenie stond me vrolijk lachend op te wachten. Achter de brede grijns meende ik opluchting te bespeuren, blij dat ik veilig aangekomen was. Haar lach zou in de komende maanden, waarin ik Lenie uren achtereen vragen stelde en luisterde naar haar verhalen, vaak klinken.

In de winter van 2018 en de eerste maanden van 2019 sprak ik Lenie wekelijks. Zwerftochten door haar leven waren het, met de meest verrassende zijpaden en ontmoetingen. Van Urk naar Teheran, van Brigitte Bardot naar Koert Stek. Steevast verliet ik haar huis met een aantal archiefdozen, om thuis het struinen voort te zetten.

Over Lenie zijn in de bijna afgelopen halve eeuw honderden artikelen geschreven. Vanaf het moment dat ze in 1971 haar eerste zeehond opving, is de pers niet meer uit haar leven geweest. Waar Lenies persoonlijk relaas een kleurrijke maar allerminst chronologische aaneenschakeling was van gebeurtenissen en ontmoetingen, werkten de krantenberichten als een kompas in de tijd. En dat niet alleen: ze wierpen ook licht op maatschappelijke ontwikkelingen in de afgelopen vijftig jaar. Het leven van Lenie bleek sterk verankerd in die maatschappij. En om haar leven op waarde te schatten was het nodig het vanuit een breed perspectief op de samenleving te onderzoeken, met aandacht voor economische, maatschappelijke en politieke ontwikkelingen.

Dit boek is de oogst van de ontmoetingen met Lenie 't Hart. De neerslag ook van het lezen van talloze krantenartikelen en relevante publicaties, en het doorspitten van vele dozen archiefmateriaal, waarin foto's, overheidsrapporten, brieven, krantenknipsels, tekeningen, rekeningen, verslagen en losse aantekeningen kriskras door elkaar lagen.

Er waren veel momenten waarin we ons druk pratend, grinnikend of luid lachend over het verhaal van haar leven bogen. Stiltes vielen er ook. Dan was het duidelijk dat Lenie worstelde met pijnlijke gebeurtenissen in haar leven. Mijn nieuwsgierigheid naar haar verhaal dwong me om lastige en confronterende vragen te stellen – ze liep soms even weg maar kwam altijd weer terug.

Het openhartige relaas dat zo ontstond werpt licht op een vrouw die het leven in al zijn tegenstellingen leeft, met passie en humor als haar wapens.

1

Leentje Godlieb

'Ik ben niet opgevoed.'

Onverbloemd geeft Lenie antwoord op mijn vraag over het gezin waarin ze opgroeide.

'Ik was een nakomertje, ik had vijf broers. Mijn oudste broer was drieëntwintig toen ik geboren werd.'

Een meisje, na vijf jongens, dat moet een verrassing voor je ouders zijn geweest.

'Géén idee!'

De Benjamin?

'Nooit iets van gemerkt. Ik ben niet verwend. Misschien een beetje door mijn broer Dato. Hij bracht uit Nederlands-Indië cadeautjes voor me mee. Maar de anderen, nee. Iedereen was met zichzelf bezig. Eten, werken, daar draaide het om. En er waren voortdurend rampen in de familie. Mijn moeder ging overal heen om te helpen. Ik scharrelde daar wat tussendoor. Niemand keek naar me om.'

Heb je eronder geleden?

'Ik redde me wel.'

Hoe deed je dat?

'Ik was altijd buiten.'

En als je daar nu op terugkijkt?

'Ik leerde al heel vroeg mijn eigen weg te gaan, alleen te zijn. Anders had ik het niet overleefd. Want ik was óók een gevoelig

kind. Als mijn moeder me uit *Kruimeltje* voorlas moest ik vreselijk huilen.'

Jij was ook een Kruimeltje.

'Achteraf denk ik: ik was eenzaam. Ik ben in mijn eentje groot geworden.'

Niet opgevoed dus.

'Ik heb nooit geleerd met gezag om te gaan. Dat is wel een punt.'

Leentje met broer Linus achter hun huis in Farmsum, ± 1943.

Lenie 't Hart werd als Leentje Godlieb op 16 september 1941 geboren; haar vader en moeder waren bijna vijfentwintig jaar getrouwd toen zij ter wereld kwam. De broers Eltje en Willem waren toen al uit huis. Broer Jan doorliep de laatste jaren van de kweekschool en Dato zou na de Tweede Wereldoorlog naar Nederlands-Indië vertrekken. Leentjes jongste broer Linus was acht jaar ouder dan zij.

Gezin Godlieb omstreeks 1948, van links naar rechts Jan, Eltje, vader, moeder, Willem, Leentje, Dato, en gehurkt op de voorste rij Linus.

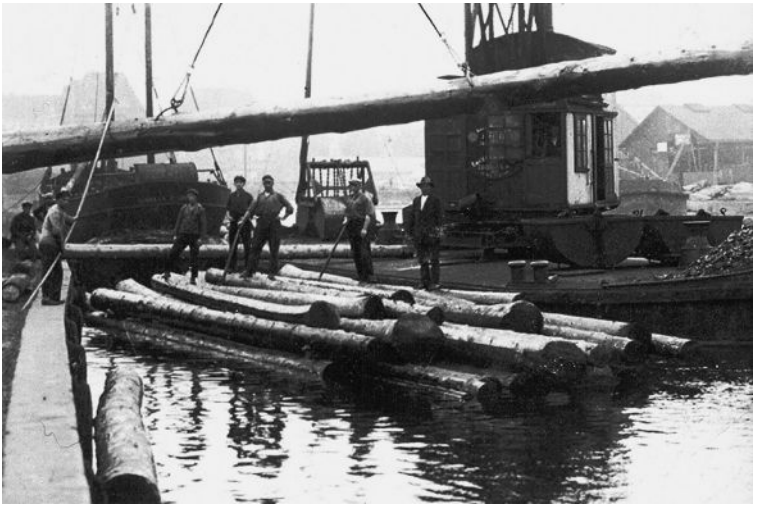
Leentje groeide op in Farmsum, een dorp dat tegen Delfzijl aan ligt en waarvan de meeste inwoners destijds hun dagelijks werk in de haven van Delfzijl vonden – de scheepvaart was de kurk waarop de samenleving dreef.

Vader Adolf Godlieb (1894-1959) kwam uit een familie van boeren en houtvlotters. 'Houtvlotter-transporteur' – zo moest

Leentje op de lagere school het beroep van haar vader in haar opstellenschrift opschrijven. Een lastig woord voor een kind van zes, waarvan ze de betekenis nauwelijks begreep. Haar vader was aanvankelijk boer, transporteur en houtvlotter, maar toen de boerderij afbrandde legde hij zich toe op het transport. Adolf reed met paard-en-wagen voor de 'drekstoupe', de vuilnisbelt, en hij werd ook ingezet als er een begrafenis was. Zijn paarden waren echter zo gewend aan hun gang naar de vuilnisbelt dat deze tijdens een begrafenis automatisch de afslag daarnaartoe namen.

Vader Godlieb was volgens Lenie een stille man. 'Ik gebruik maar weinig woorden,' zo luidt ook de eerste zin van het versje dat hij in Leentjes poëziealbum schreef. 'Ik heb de slechte tijd meegemaakt,' zegt Lenie. 'Mijn vader ging in de jaren dertig failliet. Vóór die tijd had hij een avontuurlijk leven.' Adolfs beroep van houtvlotter bracht met zich mee dat hij veel in de haven van Delfzijl werkte en onderweg was. Van het hout, dat vanuit Scandinavië werd aangevoerd, werden door hem vlotten gemaakt die hij vervolgens versleepte naar de houtzagerijen in onder meer Wildervank en Emden. Lenies moeder vertelde later aan haar kleinzoon Pieter dat ze de nachten dat hij onderweg was wakend doorbracht, bezorgd als ze was dat Adolf iets zou overkomen, want hij kon niet zwemmen.[1] In de jaren twintig en dertig, toen de Afsluitdijk gereed kwam, werd in Emden een grote hoeveelheid boomstammen aangevoerd. Daar werden er vlotten van gemaakt die naar het werk werden gebracht.

Aanvankelijk gebeurde de vlotvaart met paarden, later werden er twee sleepbootjes ingezet, de Snel en de Vlug. Adolf schafte ook al vroeg in de jaren dertig een vrachtauto aan. Daarmee leek hij een verstandige zet te doen, want het wegtransport bloeide in die tijd op. Maar het ging mis. Vermoedelijk kregen haar ou-

Houtvlotters, uiterst rechts Adolf Godlieb, jaren twintig/dertig.

ders een grote financiële klap te verwerken toen de vrachtauto, nog voordat hij was afbetaald, total loss werd gereden door zijn twee zoons. De crisisjaren droegen waarschijnlijk ook niet bij tot een herstart.

'Na het faillissement schijnt mijn vader nooit meer de oude geworden te zijn. Ik herinner me hem als een afstandelijke man die altijd aan het vissen was. We aten thuis altijd vis. En duiven, die aten we ook. Mijn moeder ving ze met haar handen uit de lucht. Er was weinig geld. We leefden op het niveau van wat nu de voedselbank is – iets dergelijks was er toen nog niet. Wel kregen we van de gemeente bonnen om kleren te kopen. Verschrikkelijk vond ik dat, iedereen kon zien dat we arm waren want de kleren moesten in één bepaalde winkel in Delfzijl gekocht worden. Alles vond ik beter dan dat, zelfs de afdankertjes die we van een tante kregen.'

Lenie heeft een paar indringende herinneringsbeelden van haar vader. De momenten dat ze een cadeautje van hem kreeg:

'Een blauwe rok gaf hij me eens, en later een horloge.' En er is de herinnering waarin ze haar vader ziet als een vrolijke, druk pratende man. Het is een van de zeldzame keren dat haar vader haar ergens mee naartoe neemt. In een ander beeld ziet ze hem zo hard op de tafel slaan dat er een bordje kapot gaat. 'Het beviel hem niet dat mijn broer Willem hem aansprak met 'doe' [je] in plaats van 'joe' [u].' Mogelijk had haar vader gedronken; Lenie legt voorzichtig een verband tussen dit incident en zijn cafébezoeken na afloop van het werk op de dorsmachine. Het was in die tijd gewoonte om met een koppel arbeiders de kroeg in te gaan. 'Dan kwam hij dronken thuis en dat vond ik vreselijk. Toen mijn broer Linus, die hoofdmeester in Meedhuizen was, later in het café kwam en de uitbater hem een borrel aanbood, sloeg hij die af. "Je hebt genoeg aan mijn vader verdiend," zei Linus.'

Van drank moet Lenie niets hebben, ze heeft te veel ellende gezien. 'Dronken Delfzieltje', onder die bijnaam stonden de Delfzijlers in het verleden bekend. Havenarbeiders moesten sterke benen hebben om na een lange dagtaak de vele kroegen voorbij te lopen. Bij het Jenevergankje bijvoorbeeld – het huidige café Stad en Lande aan de Oude Schans – kregen de Farmsummers, op weg naar huis, hun borreltjes door een luikje aan de straatkant toegeschoven.

Toch ziet Lenie haar vader niet als een alcoholist of een lastige man. 'Thuis dronk hij niet. Een driftige man kan ik hem ook niet noemen. Die keer dat het wel gebeurde suste mijn moeder de boel met de woorden "met diggels kun je ook nog van alles". Maar dat faillissement, dat was een drama in het gezin.'

Kwam het door de geldzorgen dat Lenies moeder lange tijd op bed lag en niets wilde eten? Broodmager werd ze, de dokter kwam vaak langs en stond hoofdschuddend bij haar bed. Maar wat er aan de hand was weet Lenie tot op de dag van vandaag